

säkerhet i denna rad. Djurklou, Vistrand och Friberg ha som den sista runan antytt ett mer eller mindre fragmentariskt **r**. Det kan ej heller fastställas, vilka runor som gått före 30 **s** i den mellersta uppåtgående raden. Till höger om den första raka staven där nere, runan 27, finnas fåror som kunna vara en **u**- eller **r**-bst. 32 **i** är troligen ej stunget; där finnas flera fördjupningar, som alla kunna vara naturliga. Av runan 37 synes en hst. En skrovlig fåra synes till höger om hst. Den verkar ej huggen men kan utgöra spåren av en **l**-bst under dennas avflagrade botten. 31–37 **uistar**- uppfattas naturligast som *vestarla*, i vilket **a** uteglömts. Det finns ej plats för någon runa mellan 37 och skiljetecknet. Runan 37 har lästs som **i** av Djurklou, Vistrand och Friberg. (Friberg har 1894 antytt några fåror till höger om huvudstavens topp.) v. Friesen har läst **l** och anmärker i *NSmMedd*. 6 s. 47: »Vid min undersökning tillsammans med ingenjör Algot Friberg den 5 aug. 1917 funno vi läsningen $\times$ **uistarl** $\times$ **uarþ** sannolikast. Dock kan möjligen också läsas $\times$ **uistari** $\times$ **uarþ** eller **uestari** $\times$ **uarþ**.» Av runan 41 har jag liksom Djurklou och Vistrand endast sett huvudstavens topp, Friberg och v. Friesen ha även sett ett fragment av en bst, riktat snett nedåt. v. Friesen uppfattar runan som **p**. På Fribergs teckningar och foto synes efter denna runa ytterligare ett fragment av en hst vid övre marglinjen. 1–5 **tusti** *Tósti*, kortnamn till *Þorsteinn*, är vanligt; se s. 63, U 232, A. Janzén i *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 57, 248, 254. Det förekommer även på Sm 62 och den försvunna Sm 153. — 16–19 **kuno**, rsv. *Gunna*, är ack. av *Gunni*, som förekommer på Sm 39 och Sm 77. (Se den förstnämnda.) — *Vestarla*, vilket ovan antagits kunna vara det ord, som återgives med runorna 31–37 **uistar**-, är välkänt genom inskrifterna Sö 106, 137, 164, 173.

52. Forsheda allmanning. Forsheda sn.

Pl. 45.

Litteratur: B 1029, L 1251. J. Bureus: F a 5 s. 262, F a 6 s. 274, F a 10: 2 bl. 112 (hsr i KB); Ransakningarna 1669 och 1690; J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 28; J. Cochlæus och J. Peringskiöld: Vita Theodorici (1699) s. 404; O. Rudbeck: Monumenta Runica, F e 17 (hs i KB) s. 31; O. Verelius: Hervarar Saga (1672) s. 192; P. Dijkman: Historiske anmärkningar (1723) s. 127; O. Celsius: Svenska runstenar, F m 60: 1 (hs i KB) s. 263, 264, i Acta literaria et scientiarum Sveciæ (1730) s. 77; N. R. Brocman: Sagan om Ingvar Widtfarne (1762) s. 198; S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 587; B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB), Underrättelser om det gamla fylkeskonungariket Finnheden (1809) s. 43; J. H. Wallman: Topographica Smolandiae (hs i Linköpings Stifts- och landsbibl.) s. 127; J. Adlerbeth: Archæologi (ATA); N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830) s. 130; J. G. Liljegren: Samlingar MSC^t Runir (ATA), Runlära (1832) s. 99; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 150; J. Allvin: Beskrifning öfver Wästbo härad (1846) s. 118; J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 50; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB); N. G. Djurklou: Antiqvariska resor i Östbo, Westbo och Mo härader 1870 (ATA) s. 103, tr. i NSmMedd 10 (1932) s. 31; E. Ihrfors: Smolandia sacra (ATA) 2 s. 353; G. Stephens: The Old-Northern Runic Monuments 3 (1884) s. 351; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk), skrivelser till Riksantikvarien den 26/10 och 18/11 1889 (ATA); O. v. Friesen i NSmMedd 1 (1907) s. 3, i Småländska hembygdsböcker 2 (1923) s. 44, Runorna i Sverige (1915) s. 18, (1928) s. 51, i Nordisk kultur 6 (1933) s. 180; L. Weibull i Historisk tidskrift för Skåneland 4 (1910–1913) s. 50; L. Jacobsen i Scandia 1932 s. 142; E. Lindquist: Skrivelse till Riksantikvarien den 13/11 1936 (ATA); E. Lönnberg: Skrivelse till Riksantikvarien dec. 1936 (ATA).

Äldre avbildningar: U. Christofferson: träsnitt 1692 i Peringskiölds Monumenta, Vita Theodorici och B 1029; Wallman: teckning aa s. 129; Allvin: teckning aa pl. 11 fig. 2; Djurklou: teckning i o.a. hs pl. 16 och i ATA; P. Vistrand: teckning den 5/8 1880 (ATA och NSmArk); Friberg: teckning 1883 (enl. annan uppgift 1886, NSmArk); Ihrfors: teckning i aa s. 353; v. Friesen: foto 1902 (ATA), återgivet i NSmMedd 1 pl. 1, i Runorna i Sverige (1915) s. 18, (1928) s. 51.

Stenen står på Forsheda allmanning omkring 65 m S om landsvägen Värnamo–Halmstad vid en liten stig, som mitt emot lägenheten Furuhaga utgår från denna väg. Den är rest på en grusås, som kallas Rulleberg och vilken nu till största delen är utplånad genom grustäkt. Platsen ligger ca 2 km V om Forsheda kyrka.

I Bureus' handskrift F a 6, där denna runsten första gången omnämnes, anges dess plats vara »I Gestebecks bro» och efter läsningen är antecknat »mon denna wara den som står på försätra hedh i Wesbo»; i F a 5: »Förestad i Wäsbo. Wid Gästebäcks Bro.» — I *Ransakningarna* 1669 läses: »Än wästan om [Forsheda], står på en backa en resesteen på then ene sijdan alt öfwer med Rune bookstäfwer, och therhoos är en stoor Cumel»;

i *Ransakingarna* 1690: »Eliäst på Landz vägen emillan Forssheedagz och Bredarydz kyrckior, äre uppreeste twänne Runsteener, medh gammal skrift, den Ene widh goossbäck och den andre widh Långe Spångh [Sm 48]. Lecturam och uthtydningen, på den Eene som stäär fram widh heeden och i Sanden wästan Forssheeda Brodh, haar långt för dätta, thet lofliga Antiquitets Collegium i Ubsala ... dess föruthan på Liungheeden, mitt för Forssheeda By nordan för åden äre åthskelige jordahögar, af muldh och Sandh, med Liungh öffwer växte. — Desslijkess och så widh Byn fänestadh finness sådana högar, med åthskelige steenar ther omkringh upprättade, och een Börcke Lundh wästan Sunnan widh Byn, then thee hafwa spardt ohuggen ifrån urminnes tijder.» Fänestad är Forshedas närmaste grannby i N.

Hos Peringskiöld läses: »Wid Landzwägen öfwer Gästebäcks bro, belägen på Förestada Heed, ett stycke från Forssheda Kyrkia i Wässbo Härad, står en fullritader Runsten, som för 60 eller 80 åhr sedan är uthur marken upgrafwen, och omsider A° 1692 af Collegii Antiquitatum uthskickade Rijtare Mons. Ulf Christophers-son troligen aftagen til sitt rätta anseende och öfverskrift.»

Enligt Ennes (*F m 61*) har stenen sin plats »på en bergshöjd kallad Rulleberg, 20 steg i söder från Landsvägen, mot Bredaryd. Är oskadad, men kullfallen genom hämtning af vägfyllning.» — J. E. Lagergren (*M 104: 14*) korrigerar Ennes och säger, att den står 60 alnar, dvs. drygt 35 m S om landsvägen, vilket ej heller stämmer med de nutida förhållandena. Stenen kan ha flyttats, då den rests upp efter att ha legat kullfallen. Vägens sträckning kan ha ändrats. — Wallman säger, att stenen hade legat kullfallen »men blifvit gm. Prosten Sellmans försorg upprest».

Trakten är mycket rik på fornlämningar. »En Ättehög bredvid» har Ennes antecknat. — Jakob Adlerbeth berättar om traktens fornlämningar: »Fennestads Lund. På ömse sidor om vägen åt Forsheda, inom byns gärde, är en sträcka af 40 björkoms-kuggade ättehögar, emellan hvilka en enda bautasten är rest. Tre högar ega 42 till 46 fots diameter, hvaremot de öfriga endast hafva hälften af denna storlek. Den helgade lunden är dock icke denna, utan en annan väster om vägen, på en jemn plan, men der finnas för närvarande inga stenbildningar, som kunna utmärka en offerplats. Deremot synes, 60 alnar i öster från högarne ett större greftrör, i hvars midt är rest en 6½ fot hög bautasten. Lika långt från röret, äfven i öster, ligga 6 låga ättekullar, och 90 alnar ännu vidare åt öster, på en större höjd, 12 sådana af smärre slag ... 1/8 mil från Forsheda västerut, står en reslig och vacker Runsten (Bautil 1029). Lifstens hög skall äfven hafva funnits bredvid, men är nu förstörd.»

Det framgår av de citerade beskrivningarna, att stenen från början har varit rest vid en bro, en tid legat i bron, sedermera rests men upprepade gånger fallit. Vi få en tydlig föreställning om den rikedom på fornlämningar, gravhögar, bautastentar och stensättningar, som finns i den omgivande trakten, och en upplysning om en »helig» lund, där man ej fällde några träd.

Stenen har skadats vid toppen genom att den upprepade gånger fallit, dels obetydligt i högra hörnet, dels i vänstra hörnet, där övre delen av runorna 23–27 **ponsi** stötts av. Denna skada har skett någon gång mellan åren 1887 och 1894. Det förstnämnda året rapporterade A. Friberg till Riksantikvarien, att den särdeles väl behållna runstenen »hotades med fall, enär ett flitigt använt grustag går ända fram till stenen och redan blottat dess hela framsida». År 1889 hade den fallit men blifvit uppsatt igen. Därvid kan det nämnda stycket ha slagits av. Skadan konstaterades av Friberg 1894.

Stenen är 2 m hög, 70 cm bred vid basen. Runorna äro upp till 16 cm höga. De äro tydliga och välhuggna.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 1029):

: rhulf :	auk :	oskihl :	riþu :	stin :	po[nsi] :	eti :	lifstin :	fupur :	sin :	es :	uarþ :	tupr :	:	o :	
1	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55				
skonu : n :															
60	65	70	75	80	85										
karþ :						stokum :		auk :		furþu :		o :		finhiþi [:]	

*Hrólfr ok Áskell reistu stein þenna eptir *Lifstein, foður sinn, es varð dauðr á *Skáney í *Garðstangum, ok foðru á Finnheiði.*

Rolf och Eskil reste denna sten efter Livsten, sin fader, som blev död i Skåne vid Gårdstånga, och förde (honon) till Finnveden.

Till läsningen: På 23 **p** har toppen gått förlorad; av 24 **o** finnes den nedre bst och huvudstavens nedre hälft kvar, av runorna 25–27 endast huvudstavarnas nedre del. — Den enda av inskriftens runor, om vilken någon tvekan kan råda, är 63 **n**. Jag läser **n**; bst fullt tydlig. Möjlighet finns att läsa **h**. En från höger snett ned mot vänster löpande fåra finns nämligen, som emellertid till vänster om hst ej är lika tydlig som till höger. Denna runa läses **n** av Christofferson och Vistrand på hans teckning i NSmArk. På Vistrands teckning i ATA, vilken bär samma datum, står däremot **a**. Djurklou och Friberg läsa **i**. v. Friesen läser också **i** i NSmMedd. 1 och i *Runorna i Sverige*. Han anmärker på det förstnämnda stället: »Här ser snarast ut att stå **h**, men bistavarne äro svaga, särskildt den snedt nedåt vänster löpande.» Att v. Friesen tvekat, när det gällt att fastställa läsningen, framgår av det fotografi, som illustrerar de nämnda framställningarna. Där är nämligen utom huvudstaven en **n**-bst och högra delen av den andra **h**-bst markerade med krita. I *Småländska hembygdsböcker* läses **h**.

s-runorna ha stolsform, som även förekommer på den andra stenen i Forsheda, Sm 51, och är vanlig i Danmark med Skåne. 73 **m**, som enligt v. Friesen är Φ , är utan tvekan av vanlig typ Ψ . Bistavarnas toppar böja svagt inåt, men skillnaden mellan denna runa och ett **m** av den äldre typen är tydlig (se foto av stenen utan imålning pl. 45). Hos Bureus finnas två läsningar av denna inskrift, dels en kortare, som förekommer både i *F a 6* och *F a 5*: **unulf : auk : oskial : rispu : stin : þonsi : iftir : lifstin : fuþur : sin : harþa : kuþ : opin** : [**o** skrivet **h**], och i *F a 5* översättes: »Vnvlfus et OsGialus erexerunt saxum hoc in memoriam Lifstini patris sui O Durum deum Othinum», dels en längre, som endast förekommer i *F a 5*: **unulf : auk : oskial : rispu : sten : þonsi : etir lifstin : fuþur : sin : es : uarþ : tauþr : o : skonu : h : uarþ : stoum : auk : fyrþr : o : finhiþi** : »VnVlfus et OsCelus erexerunt saxum hoc in m. Lifstini patris sui. Js est mortuus in Scania et fiebat mutus et transvectus in Fin Hidiam.» Den första av dessa läsningar synes härröra från en undersökning, då stenen legat kullfallen och inskriften delvis varit osynlig.

De båda läsningarna citeras och kommenteras av 1600- och 1700-talets antikvariska forskare. *Bautil* har följande text: **raulþ : auk : oskihl : ripu : stin : þonsi : etir : lifstin : fuþur : sin : is uarþ : tuþr : o : skonu : n : karþ : stokum : auk : fyrþu : o : finhiþi** :. Peringskiöld citerar denna läsning och översätter (*Monumenta* 8): »Rolf och Äskill upreeste thenna steen efter sin fader Lifsten, som wart döder i Skånö, på Stokum gård, och fördes till Finnheden.» I fråga om tolkningen innebär Peringskiölds »på Stokum gård» ett framsteg, jämfört med »fiebat mutus» hos Bureus, men Peringskiöld har ej insett, att **karþ : stokum** avser Gårdstånga. Det gör ej heller Dijkman, som dessutom blandar in *HARDA GUD OTHIN* i den längre läsningen. O. Celsius opponerar (*Acta literaria* 1730 s. 77) mot dem, som ännu räkna med den kortare Bureusläsningens »hårda gud Oden» och skriver med hänvisning till Peringskiöld: »Ubi de Odino ne $\gamma\varrho\upsilon$ quidem habetur. Tamen exteri a mutila, quam nacti sunt, inscriptione decepti, crediderunt in hoc lapide legi Odinum. Magis autem mirum est, post emissas in lucem Peringskiöldianas lucubrationes, Dikmannum priori & corruptæ lectioni adhuc inhæsisse.»

N. R. Brocman (*Sagan om Ingvar Widtfarne*, 1762, s. 198), som åberopar *Bautil* men har en på ett par punkter avvikande läsning, översätter: »Rolf och Eskel ritade denne Sten efter Lifsten sin Fader. Han wardt död i Skåne på Gårdstånga, och begrafwen i Finwed.» Han har alltså identifierat inskriftens **karþ : stokum** med Gårdstånga. Brocman tillägger: »Om Olof, Harald Kesjas Sons Nederlag wid Gårdstånga År 1137, är i 3:dje Fl. p. 133, 134. redan något anfördt; och kan i Anseende til Runornas skapnad denne Sten icke wara mycket äldre.» I marginalen till ett exemplar av sin bok (*F m 3* i KB) har han antecknat: »NB si *Stangapelle Stangabæle* wore *gard stonga* cf Chr. Mess. p. 55.» Det är *Cod. Holm. B 17:s stangapelle*, som Brocman observerat och velat identifiera med Gårdstånga.

I inskriften förekomma många avvikelser från normal ortografi: 1–5 **rhulf** utan nominativ-**r** och med stavningen **rh**, 9–14 **oskihl** med **hl**, 15–18 **ripu** för **rispu**, 28–31 **etir** för **eftir**, 63 **n** för **i**; 67 **p** i **garþ : stokum** har uteglömts från början och sedan inpassats mellan **r** och **s**; 62 **u** i **skonu** är vändruna. **rhulf** utan **r** bör

ej bedömas utan hänsyn till andra uteglömda runor i inskriften och kan ej tagas som bevis för ett uttal utan *r* (jfr s. 96). Stavningen **rh** i början av samma ord kan bero på samma vårdslöshet som förorsakat andra oregelbundenheter i inskriften, men denna vacklan i stavningen kan även sammanhålla med *h*:s försvinnande i uttalet i denna ställning. Jfr **rhubilfar** U 824, **rhuulfr** DR 190, **rhafnuka** DR 26, **ruhalts** DR 248. I vårt material fattas **h** i de flesta fall: **rmunt** Sm 1, **rumar** Sm 7, **rymik** Sm 13, **rostein** Sm 16, **rufra** Sm 93 men står kvar i **hrupa** Sm 101. **hl** i 9–14 **oskihl** är sannolikt en omvänd skrivning sammanhängande med det gamla uttalet *hl* i uddljud, där *h* tidigt försvunnit, jfr i detta sammanhang **lhifuntr** Ög 34, som är en företeelse av samma slag som de anförda **rh**-stavningarna ovan. I inskriftens avslutning *fordu á Finnheiði* förekommer allitteration. Att objektet till *fordu*, *hann*, fattas kan bero på metriska hänsyn.

Namnet *Hrólfr* förekommer sannolikt även på Sm 93, **rufra**, och möjligen också på Sm 53 **ru-f-**, och dess förekomst i Småland betygas även av *Rolfstorp* DS 2240 (år 1320) Rolstorp i Svenarums sn, Västra hd. Ett Rolstorp finns även i Tännö sn, Östbo hd. Rolf hör ej till de vanliga namnen i svenska runinskrifter och senare urkunder. I Danmark är det vanligare, liksom på västnordiskt område. — *Askell* är ett ganska vanligt namn i fsv. I de här behandlade inskrifterna märkas **oskil** Sm 64 och det besläktade **iskil** Sm 124. I Danmark är *Eskil* och i Norge *Askell* allmänt (mindre vanligt på Island). — 32–38 **lifstin** i denna inskrift är det enda exemplet på fsv. *Lifstenn* utanför Uppland och Södermanland. Det saknas helt i Norge och på Island (se E. Wessén: *Nordiska namnstudier*, 1927, s. 98 och U 173) och förekommer ej heller i Danmark.

Inskriften ger oss även tre geografiska namn, 58–62 **skonu**, rsv. *Skano* Skåne, 64–73 **karp:stokum**, rsv. *Garðstangum*, Gårdstånga, i våra dagar socken i Frosta härad ungefär en mil NÖ om Lund, och 83–89 **finhiþi**, rsv. *Finnheiði* (dat.), Finnveden, det småländska folklandet, vars namn även förekommer på Sm 35 dat. **f-n:ip-**, och U 130 dat. **finaiþi**. Se angående detta namn s. 110 ovan. — 39–43 **fupur** återger en med fvn. *fordur* överensstämmande form. **fupur** läses också på Vg 108, U 341, **fupor** U 234, **fopur** på U 32, 34, 492, 525, 629, 644, 654, 661, 912, 990, 992, Sö 115, Ög 142, DR 400, 402 (Bornholm), **faupur** Sö 382, U 1142, DR 338 (Skåne). Exempelen äro så talrika, att de kunna tagas som bevis för att en dylik form med *u*-omljud vokal funnits även på östnordiskt område. Bland äldre litteratur i denna fråga märkes: A. Kock i *ANF* 10 (1894) s. 335, *Svensk ljudhistoria* 1 (1906) s. 407, 3 (1920) s. 145, 177, J. Brøndum-Nielsen: *Gammel-dansk Grammatik* 1 (1928) s. 133 f, L. Jacobsen och E. Moltke: *Danmarks Runeindskrifter* (1942) sp. 873, E. Wessén och S. B. F. Jansson: *Upplands runinskrifter* 1 (1940–1943) s. 45, 2 (1943–1946) s. 302.

Inskriften berättar alltså om två män från Forsheda, vilkas fader stupat vid Gårdstånga, varefter de fört hans stoft hem till Finnheden. **uarþ : tuþr** *varð dauðr* är i de allra flesta fall en beteckning för våldsam död i strid eller på vikingatåg, 'stupade, omkom' (se senast L. Jacobsen och E. Moltke: *Danmarks Runeindskrifter*, 1942, sp. 921).

v. Friesen har (*NSmMedd* 1, 1907, s. 7) sökt foga in denna inskrift i ett känt historiskt sammanhang, nämligen Knut den stores krig mot Anund Jakob och Olav den helige, vilket fördes i Skåne 1025 eller 1026 och där de förnämsta drabbningarna utkämpades i Helgeåns mynning samt enligt Saxo »*apud Stangam montem*».¹ Den förstnämnda av dessa strider, ett sjöslag, är väl bestyrkt genom samtida källor, skaldeverser och anglosaxiska krönikor. Att Saxo återger en riktig tradition, när han talar om strider till lands, får ett visst stöd av den anglosaxiska krönikans uppgifter, att svenskarna även kommo med landtrupper. (*Two of the Saxon Chronicles* edited by Ch. Plummer och J. Earle 1, 1892, s. 157.) v. Friesen jämför Saxos uppgift med några notiser i *Cod. Holm. B 17* (tryckt i *Scriptores rer. svec.* 1, 1818), där det berättas, hur Emund (menas Anund) besegras och dödas *in ponte quodam Skanie, qui Stangapelle dicitur* (aa s. 4). Därmed avses enligt v. Friesen samma strid, och Saxos *stangam montem* är en felsskrivning för *stangam pontem*. *Stangam montem* har eljest sedan långt tillbaka identifierats med Stangebjer i Vinslövs sn, alltså en plats i närheten av Helgeå och cirka 3 mil från den plats, där sjöstriden stod. v. Friesen anser det emellertid orimligt, att Knuts trupper,

¹ Se om detta krig L. Weibull i *Historisk Tidskrift för Skåneland* 4 (1910–1913) s. 40, O. Moberg: *Olav Haraldsson, Knut den store och Sverige* (1941) s. 154 f.

vilka närmast kommo från Själland, skulle ha vågat sig så långt österut som till Vinslöv, ty där skulle de ha riskerat att få Helgeåtrupperna i ryggen. Platsen för fältslaget bör ha legat närmare den västra kusten än den östra. Gårdstånga var en i strategiskt avseende viktig punkt. v. Friesen lägger stor vikt vid lokaluppgiften i *Cod. Holm. B 17: in ponte stangapelle* och antager, att *pelle* är *pæle* 'pålverk, palissad, förskansning' och *Stangapelle ponte* alltså är 'bron vid Stånga skans'. *Garð-* i Gårdstånga betyder å andra sidan också förskansning, och innebörden av namnet Gårdstånga är alltså 'Stånga vid förskansningen'. »*Stanga pæle* är den medeltida benämningen på Vikingatidens *Stangagarðr.»

v. Friesens utredning med dess djärva konstruktion *stangapelle* = *stangapæle* = *stangagarðr* = Gårdstånga — som även föresvävat Broeman — har utsatts för berättigad kritik av L. Weibull och Lis Jacobsen, vilka också framhåvt det ringa värdet av den källa där det egendomliga *stangapelle* förekommer.

Inskriften härrör från något av 1000-talets tidigare decennier och är alltså samtidig med de tre nordiska konungarnas krig. Under detta kan det ha stått ett slag vid Gårdstånga, i vilket Livsten från Forsheda har stupat, men källorna ha ej något att berätta om en strid på denna plats.

53. Brödrahalla. Ölmestads by. Reftele sn.

Pl. 46.

Litteratur: Ransakningarna 1690; S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 576; S. L. Gahm-Persson: Archivum Smolandicum (hs i UUB) 9 s. 140; J. Elmgren: Relation den 1/9 1791 i J. Elers' Historia om vägarne i Sverige (hs i UUB) 6; J. Adlerbeth: Archæologi (ATA), anteckningar (ATA); B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 162; J. H. Wallman: Topographica Smolandiae (hs i Linköpings Stifts- och landsbibl.) s. 135; N. H. Sjöborg: Svenska fornlemningar, granskade och aftecknade under resor sommaren 1832, F m 21 (hs i KB); J. Forsander: Anteckningar rörande Småland (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 3 ark 43; F. Ling: Relation i P. Wieselgrens Samlingar till Ny Smålands beskrifning (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.); P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 132; J. Allvin: Beskrifning öfver Västbo härad (1846) s. 96; N. G. Djurklou: Antiquariska resor i Östbo, Westbo och Mo härad 1870 (ATA) s. 85, tr. i NSmMedd 10 (1932) s. 24; J. A. Lagergren: Skrivelse till Riksantikvarien den 17/7 1876 (ATA); F. J. E. Eneström: Skrivelse till Riksantikvarien den 4/4 och den 26/4 1906 (ATA); J. Rosengren m.fl.: Ny Smålands beskrifning, Västbo (1914) s. 625; O. v. Friesen i Svenska landsmålen, Ny ser. A, 1911 s. 606, jfr NSmMedd 10 (1932) s. 25 not 1; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk).

Äldre avbildning: v. Friesen: foto i aa 1911 s. 609.

I byn Ölmestad i Reftele socken har Västbo härads tingsställe fordom legat på en plats, som nu kallas Brödrahalla. Denna är belägen på en gruskuile av ett par hundra meters genomskärning N om Halmstad-Nässjö järnväg och Ö om den väg, som från gamla landsvägen leder upp till Tomestadtorp. Brödrahalla har ursprungligen varit namnet på två stenar, som en gång varit resta på kullen. En av dem är försedd med runinskrift. Runstenen står numera 7 m Ö om den nämnda vägen till Tomestadtorp, 30 m N om järnvägslinjen. Något längre österut står ett annat stenblock av ungefär samma form men utan runor, vilket också hittats i grusåsen, samt ytterligare en rest sten.

I äldre litteratur äro stenarna ofta omnämnda utan att runinskriften har noterats. Däremot finns tidigt en sägen om två kämpande bröder knuten till stenarna. I kyrkoherde Johannes Svenonis Flacherus' relation om Refteles och Anderstorps fornlämningar den 28/8 1690 i *Ransakningarna* är Brödrahalla det enda fornminne i pastoratet, som uppmärksammas: »Men inthet funnet notabelt att uppföra, annadt än dhet som i gamla Jordebreeff tillförrne finnes wara uppfördt om Brödrehalla widh dhen gamla Tingstadhen Ömstadh; hwarest stää 2. stoora stennar, men dhen Ene är nu afslagen. Och säges 2nne: brödher hafwa, owethandes mötz åth och slaget hwar andra ihiell.» — Enligt Rogberg och Ruda (1770) äro båda stenarna runristade: »Wid Gästgifwaregården Ölmestad äro 2:ne runstenar, men runorne så utnötte at de ej kunna utredas.» Denna uppfattning delas av Forsander.

Hos Wallman läses: »Den ena af dessa stenar är af en regelbunden rektangelformig figur och ännu väl behållen, den andra sönderslagen, och alenast ett litet stycke af den nedre delen ännu i jorden quarstående.